

FEHÉRVÁRI ANIKÓ

Tanulói elégettség az Arany János Programban¹

Az írás az Arany János Programhoz kapcsolódó friss kutatás első eredményeit mutatja be. A 2000 óta működő Arany János Program az egyetlen olyan nevelési- oktatási program Magyarországon, amely ilyen hosszú múltra tekinthet vissza, illetve, amely különböző hátrányos helyzetű célcsoportok számára teszi lehetővé a csoportos társadalmi mobilitást. A program szerepe az elmúlt években azért is felértékelődött, mivel egyre kisebb az esély a magyar oktatási rendszerben az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státuszú csoportok számára a magasabb iskolai végzettség megszerzése. Kutatásunk középpontjában annak vizsgálata állt, hogy milyen tényezők befolyásolják a tanulók sikerességét, eredményességét, és ebben mekkora szerep jut a programnak. A cikk a kvantitatív tanulói vizsgálat első eredményeit mutatja be, kiemelve az egyes alprogramok szerinti eltéréseket és a tanulók programmal való elégettségét.

Kulcsszavak: tehetséggondozás, hátrányos helyzet, eredményesség, társadalmi mobilitás

A magyar iskolarendszer rendkívüli szelektivitása miatt az alacsony társadalmi, gazdasági státuszú csoportok számára igen nehéz a munkaerőpiacon használható versenyképes iskolai, szakmai végzettség megszerzése. A társadalmi különbségek iskolarendszeren belül képességkülönbségekben manifesztálódnak és ezek a különbségek a tanulási út előrehaladásában egyre fokozódnak (LISKÓ – FEHÉRVÁRI, 1998; RÓBERT, 2000, 2010; NAGY, 2010; VARGA, 2017). Az elmúlt évek adatai pedig azt mutatják, hogy az oktatáspolitikai egyenlősítő beavatkozásai nem jártak sikerrel, drámai a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók leszakadása az iskolai eredményesség terén (VARGA, 2018).

A magyar oktatásban csak egyetlen olyan program létezik, amelyik hosszú távon minden kormányzat támogatását bírta, ez az Arany János Program. A programot 2000-ben hozták létre hátrányos helyzetű tehetséges tanulók számára, támogatva őket abban, hogy az ország legjobb középiskoláiban tanulhassanak tovább és ezzel segítve őket a felsőoktatásba való bekerülésben.

Az Arany János Tehetséggondozó Program indulásakor a döntéshozók elsősorban a települési hátrányokkal küzdő tanulók támogatását tartották fontosnak. Később a program célcsoportja kibővült az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező szülők és szociálisan hátrányos helyzetű családok gyermekeivel. A 2000-ben induló tehetséggondozó program 2004-ben a kollégiumi, 2007-ben pedig a kollégiumi szakközépiskolai (korábbi szakiskolai) programmal bővült. Azóta is ez a három program képezi az Arany János Programot. A később induló kollégiumi és kollégiumi szakközépiskolai programok célja hasonlóan alakult: a kollégiumi program esetében az érettségi, míg a kollégiumi szakközépiskolai program esetében a szakmaszerzés a cél. Vagyis mindhárom alprogram iskoláztatási támogatást nyújt hátrányos helyzetű csoportok számára, lehetőséget adva a csoportos társadalmi mobilitásra.

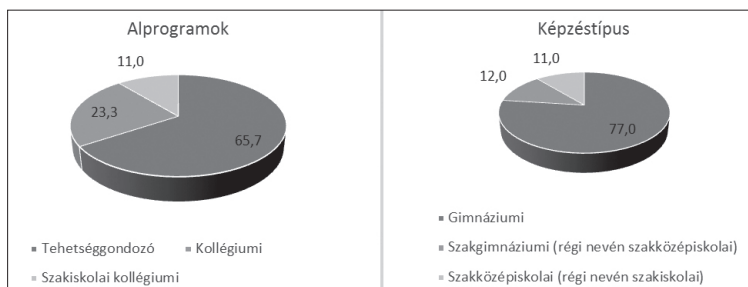
A program az elmúlt évtizedben már számos értékelésen esett át, 2017-ben egy újabb vizsgálatsorozat indult, melynek fókuszában a hátrányos helyzetű, valamint a roma/

cigány közösségekből érkező fiatalok családi hátterének, személyes sorsának alakulása, továbbá a tanulói sikeresség és a támogató programok összefüggéseinek feltárása áll. A kutatási keret kvalitatív (interjúk, fókuszcsoportos beszélgetések) és kvantitatív (kérdőív) eszközökből épül fel, célcsoportjai a tanulók és a programok vezetői. Jelen írás a tanulói kérdőív első eredményeiből mutat be néhány adatot, összefüggést a programba való bekerülés, a programmal való elégedettség témákban.

Mintaválasztás

A tanulói számítógép által támogatott elektronikus kérdőíves adatfelvétel 2017 október és január között zajlott mindhárom alprogram összes kollégiumának bevonásával. A 2017-es még nem hivatalos októberi statisztikák tanulólétszámaival összevetve, az AJP tanulók 83,6%-a töltötte ki kérdőívünket. Valamennyi kollégium részt vett a válaszadásban, igaz eltérő hajlandósággal. A legkisebb a válaszadási arány 35%-os volt, a többi helyszínen legalább a diákok fele válaszolt, és sok intézményben teljes körű volt a válaszadás. A Tehetséggondozó Programban (TP) 82%-os, a Kollégiumi Programban (KP) 86%-os, míg a Szakközépiskolai Kollégiumi Programban (SZKP) 90%-os volt a válaszadási arány. Megállapítható tehát, hogy adataink mindhárom alprogramot jól reprezentálják, sőt teljes körűnek is tekinthetjük az adatfelvételt. A 3279 fős mintanagyság kétharmadát a Tehetséggondozó Program diákjai alkotják (1. ábra), csaknem egynegyed a Kollégiumi Program részvételre, míg alig több mint egytized a Szakközépiskolai Kollégiumi Programé. Képzési típus szerint, a tanulók túlnyomó többsége gimnáziumi képzésben vesz részt, a szakképzésben tanulók aránya összességében sem éri el a diákok egynegyedét.

1. ábra: A minta eloszlása alprogramok és képzési típusok szerint, N=3279

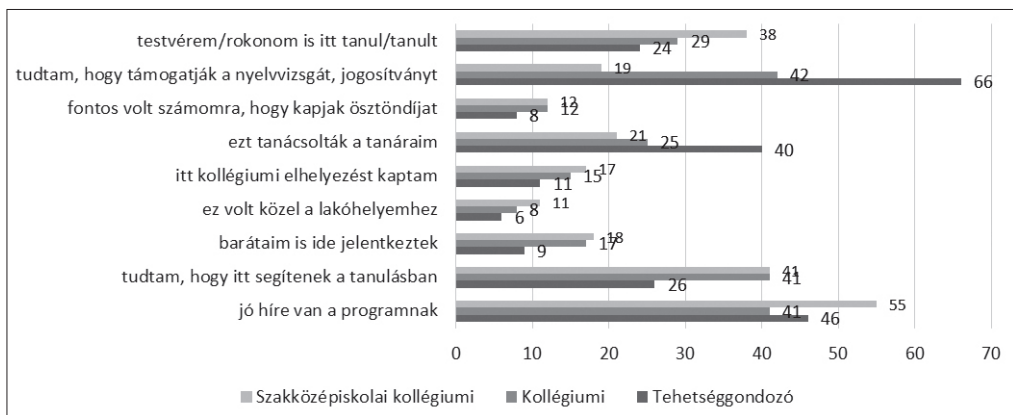

A kérdőív főbb kérdéskörei az alábbi témákat érintették: a tanuló családi háttere, iskolai életútja, motivációi, tanulással kapcsolatos attitűdjei, társas kapcsolatai, a programmal kapcsolatos elégedettsége, további tervei és megküzdési képességéhez kapcsolódó kérdéskörök. Ezek közül, a teljesség igénye nélkül kiemelünk néhány fontosabb adatot, melyek elsősorban a programmal kapcsolatban adnak visszajelzést.

Bekerülés a programba

A tanulónak 12 válaszlehetőség közül kellett kiválasztani azt a három legfontosabb szempontot, ami az Arany János Programba kerülését leginkább ösztönözte, indokolta (2. ábra). Összességében a három legfontosabb szempont a következő volt: 'tudtam, hogy támogatják a nyelvvizsgát, jogosítványt' (55%), 'jó híre van a programnak' (46%), 'ezt tanácsolták a

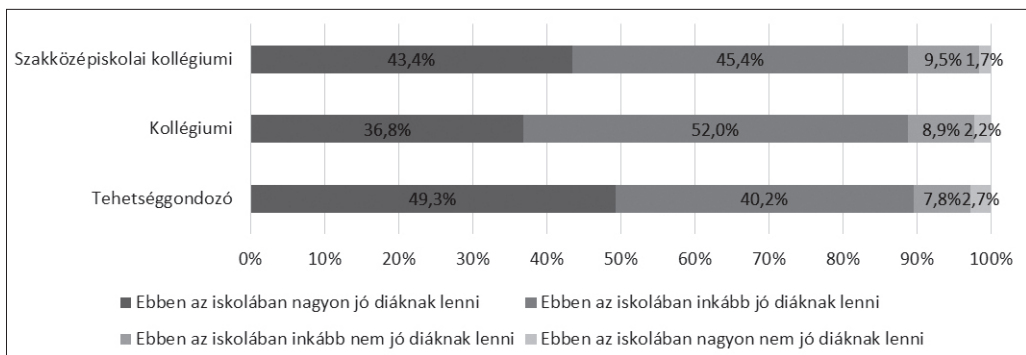
tanárain’ (34%). A 3. és 4. tényező között alig van különbség, a válaszadók 31%-a indokolta választását azzal az érvel, hogy ‘tudtam, hogy itt segítenek a tanulásban’. Alprogramok szerint szignifikáns különbség tapasztalható az egyes szempontok választásában. Így a tanulásban való segítségnyújtás a KP és SZKP tanulói számára sokkal fontosabb volt, mint a TP diákoknak. A program jó híre elsősorban az SZKP-s diákoknak volt vonzó tényező, míg a nyelvvizsga, jogosítvány megszerzését a TP, KP tanulói választották. Az általános iskolai tanárok főként a TP-s diákok számára adtak pályaválasztási útmutatót. A kevésbé gyakori szempontok között is jelentős eltérés mutatkozik az egyes alprogramok között. Így a lakóhelyhez való közelség, illetve a testvér/rokon is itt tanul leginkább az SZKP-s diákoknak volt fontos, míg a barátok is itt tanulnak, a kollégiumi elhelyezés és az ösztöndíjtámogatás az SZKP mellett a KP diákjainak is számottevő tényező volt.

2. ábra: Miért jelentkeztl az Arany János programba? (N=3279)

A diákok értékelése az iskoláról, a programról

A diákokat arról is megkérdeztük, hogy mi a véleményük az iskolájukról, illetve ajánlanák-e mások számára is. Négyfokú skálán mérve, legpozitívabb véleménye a TP-s diákoknak van iskolájukról, de összességében mindhárom alprogramban alig több mint egytized azon diákoknak az aránya, akik szerint nem jó vagy nagyon nem jó az adott iskolában diáknak lenni (3. ábra).

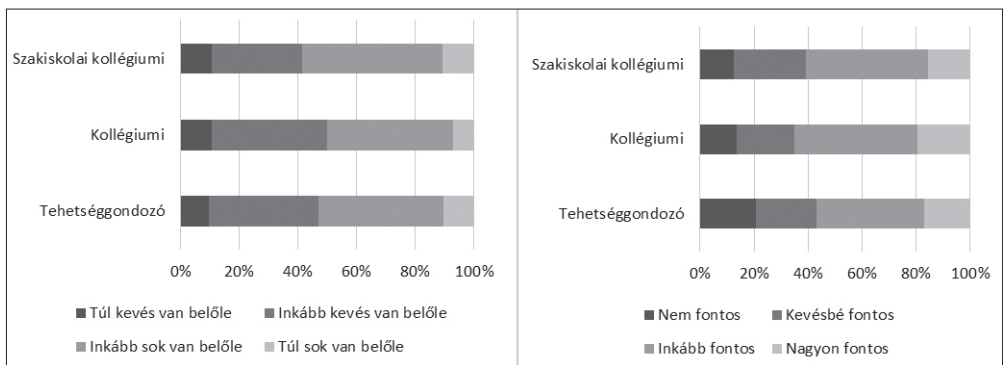

3. ábra: Eddigi tapasztalataid alapján hogyan értékelnéd a jelenlegi iskoládat? (N=3279)

A programértékelés kissé más sorrendet tükröz. A diákok túlnyomó többsége (84%) szívesen ajánlaná az Arany János Programot testvérének, barátjának, ugyanakkor a három alprogram ebben is szignifikáns eltérést mutat. A TP-s diákok (81%) kevésbé ajánlanák másoknak ezt a programot, mint a KP-s (85%) vagy az SZKP-s tanulók (95%), ez utóbbiak a legelégedettebbek a programmal.

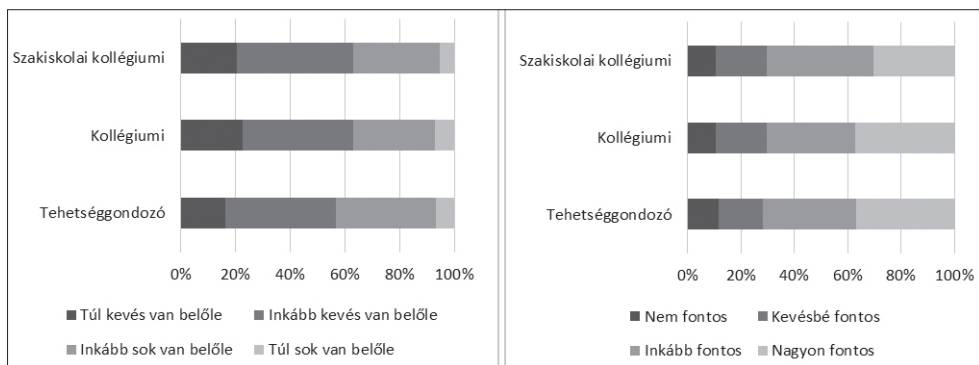
Az általános elégedettség mellett, konkrétan is érdeklődtünk a kollégiumban elérhető szolgáltatásokról, programokról, azok fontosságáról, valamint arról, hogy mekkora a részvétel ezeken. A foglalkozásokat három csoportra bontottuk: tanuláshoz köthető foglalkozások, ide tartoznak a korrepetálások, nyelvtanítás, logopédus, fejlesztő pedagógus foglalkozásai. A második csoportot a szabadidős (pl. sport, művészeti) foglalkozások alkotják, míg a harmadik csoportba a pszichológus által vezetett foglalkozások kerültek.

A válaszadók több mint fele véli úgy, hogy a tanuláshoz köthető foglalkozásokból sok vagy túl sok van, legkevésbé a KP-s diákok sokallják ezeket a szolgáltatásokat (4. ábra). Annak ellenére van ez így, hogy a részvételt tekintve legkevésbé a TP-s diákok vesznek részt ilyen foglalkozásokon (50%-uk), míg a KP diákok 59%-a, az SZKP-s tanulók 70%-a részesül ilyen típusú szolgáltatásokból. Fontosságukat tekintve elmondható, hogy a válaszadók több mint fele tartja fontosnak vagy nagyon fontosnak ezeket a foglalkozásokat. Ezen belül a KP-s és az SZKP-s diákok fontosabbnak tartják, mint a TP-s tanulók. Vagyis összességében azok a diákok vélik úgy, hogy fontosak ezek a foglalkozások, akik részt is vesznek benne.

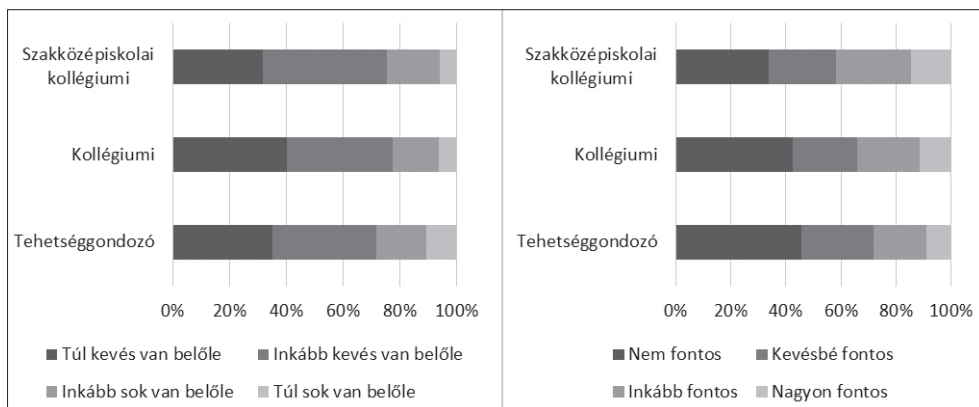
4. ábra: Mennyire gyakoriak a kollégiumodban a tanuláshoz köthető foglalkozások és ezek mennyire fontosak számodra? (N=3279)

A szabadidős foglalkozások tekintetében már más a helyzet. Az ilyen típusú programokat a tanulók kevésbé sokallják, ahogyan az előzőnél is, itt is főként a TP-s diákok vélik úgy, hogy sok vagy túl sok van ilyen szolgáltatásokból (5. ábra). A KP-s és SZKP-s tanulók 63%-a gondolja úgy, hogy kevés vagy túl kevés van ezekből a szolgáltatásokból. Abban azonban nincs szignifikáns eltérés és az egyes csoportok között, hogy mennyire fontosak ezek. Mindhárom alprogram tanulóinak 70%-a véli úgy, hogy inkább fontosak vagy nagyon fontosak ezek a lehetőségek. Csaknem ugyanennyien vannak azok is, akik részt is vesznek szabadidős foglalkozásokon. Míg a TP és KP diákjainak 72%--ának, addig az SZKP-s tanulók 77%-ának van tapasztalata erről.

5. ábra: Mennyire gyakoriak a kollégiumodban a szabadidős foglalkozások és ezek mennyire fontosak számodra? (N=3279)

A pszichológus által vezetett foglalkozásokat kifejezetten keveslik a diákok. Ebben is szignifikáns az eltérés az egyes alprogramok között, mivel a TP-s hallgatók kevésbé hiányolják, mint a másik két csoport (6. ábra). A TP-s diákok kétharmada gondolja úgy, hogy túl kevés vagy kevés van az ilyen jellegű foglalkozásokból, addig az SZKP-s és KP-s diákok háromnegyede. Habár nem túl gyakorinak tartják ezeket a foglalkozásokat, nem is gondolják úgy, hogy fontos volna számukra. Azonban ebben is eltér a három alprogram véleménye, legkevésbé a TP-s diákok tartják fontosnak (28%-uk véli fontosnak vagy nagyon fontosnak), őket követik a KP-s tanulók (34%), míg az SZKP-s diákok 42%-a már fontosnak vagy nagyon fontosnak tartaná ezt a szolgáltatást. A részvételi arányokat tekintve azt tapasztaljuk, hogy az SZKP-s tanulók vesznek leginkább részt ilyen jellegű foglalkozásokon (48%), míg a TPS-s és KP-s tanulókra ez kevésbé jellemző, ott négyből egy diák jelezte részvételét.

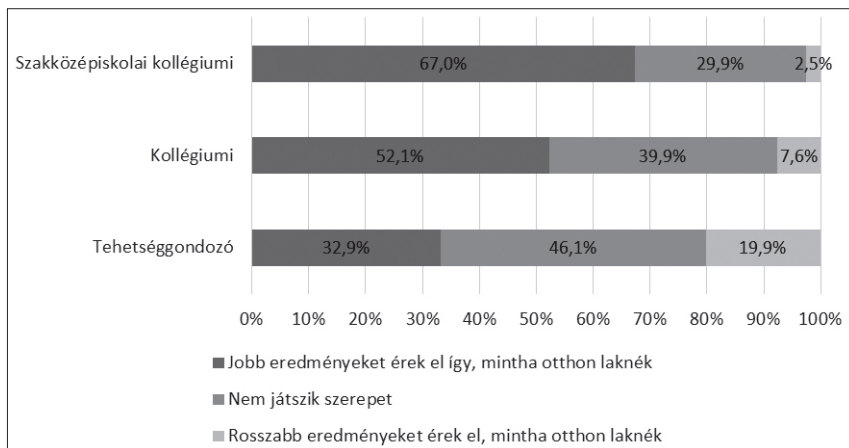

6. ábra: Mennyire gyakoriak a kollégiumodban a pszichológus által vezetett foglalkozások és ezek mennyire fontosak számodra? (N=3279)

Összességében a szabadidős foglalkozások gyakoriságát növelnék a diákok. Alprogramok szerint pedig az SZKP tanulói vélekednek úgy, hogy a pszichológus által vezetett foglalkozások számát növelnék. Habár a tanulásal kapcsolatos foglalkozásokat minden csoport fontosnak véli, elég gyakorinak tartják a meglévő kínálatot.

A kollégium számára fontos visszajelzést ad az a tanulói vélemény, hogy mennyiben járul hozzá az eredményességükhöz a kollégium. Minél inkább hátrányosabb helyzetű

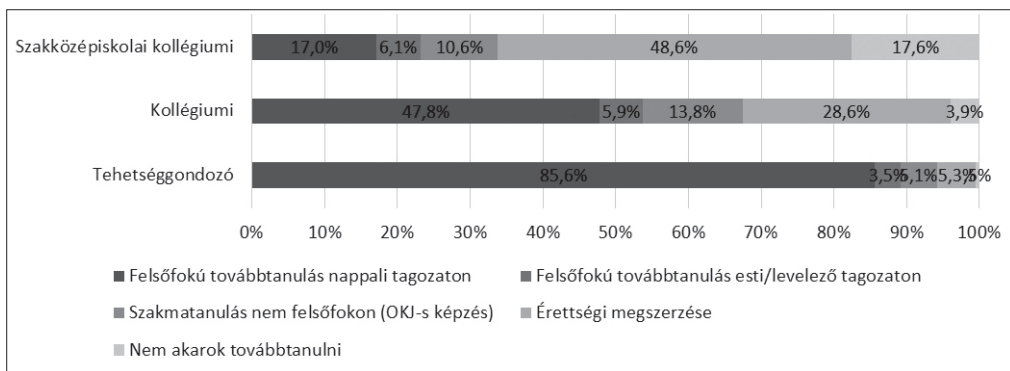
csoportról van szó, annál inkább fontosnak tartja a diák tanulói eredményességében a kollégiumot. Míg a TP-s diákok harmada gondolja úgy, hogy a kollégium jobb eredményhez segíti hozzá, addig a KP-s tanulók közül már minden második vélekedik így, és az SZKP-s diákok kétharmada. De nemcsak ebben, hanem a negatív megítélésben is van különbség. Mivel háromfokú skálán mértük ezt a változót, ezért a semleges és negatív véleményre is esélyt adtunk. Az ábra (7. ábra) is jól mutatja, hogy minél hátrányosabb helyzetű csoportról van szó, annál kevesebb a negatív vélemény a diákok körében.

7. ábra: Véleményed szerint milyen szerepet játszik a kollégium a tanulmányi eredményeid alakulásában? (N=3279)

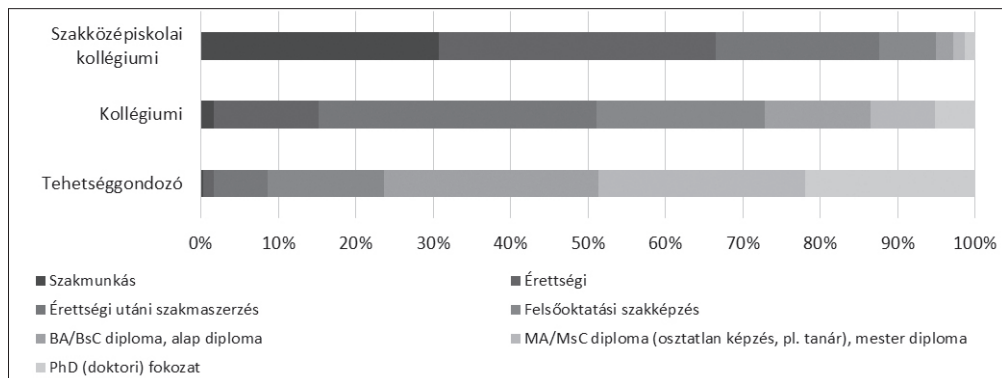
A tanulók további tervei

A tanulók aspirációit, további terveit többféleképpen mértük, melyek közül három kérdést emelünk ki, ezek különböző szeleteit mutatják be a diákok jövőképeinek. Egyrészt megkérdeztük a középiskola befejezését követő terveket. Megállapítható, hogy alig akad olyan diák, aki ne tervezne valamilyen továbbtanulást. Csak az SZKP-s diákok között vannak nagyobb arányban olyanok, akik nem akarnak már tanulni (18%). A TP-s diákok döntő többsége (90%) tervez felsőfokú továbbtanulást (a program célja is ez!), a KP-s tanulónak mintegy fele (54%), addig az SZKP-s diákoknak is 23%-a szeretne a felsőoktatásban tanulni nappali vagy esti/levelező képzésben. Az SZKP-s diákok közel fele szeretne érettségit szerezni és egytizedük tervez második szakmaszerzést. A KP-s diákok 14%-a szeretne OKJ-s szakmát szerezni. Összességében tehát valamennyi alprogramban igen magas a továbbtanulási hajlandóság.

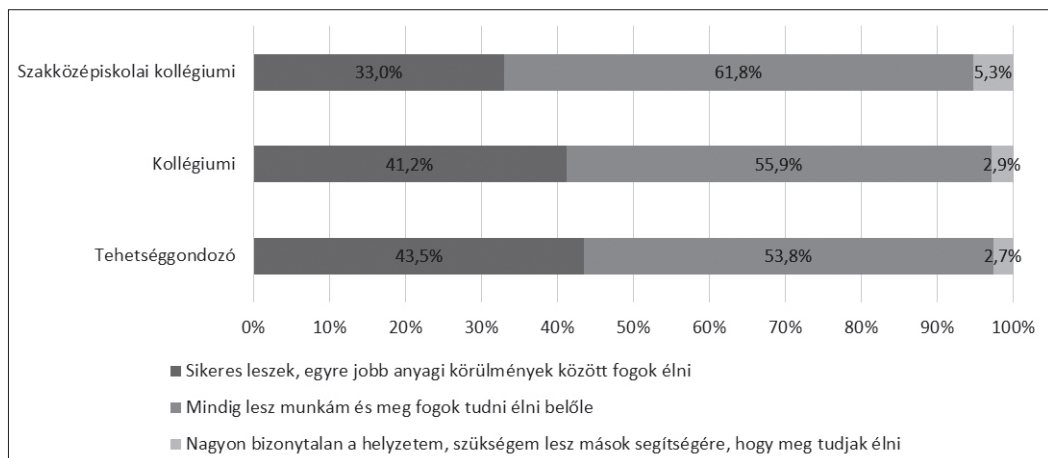
8. ábra: Milyen terveid vannak a középiskola befejezése után? (N=3279)

Ezt erősítik meg a diákok távolabbi tervei is. Az SZKP-s diákok 70%-a szeretne magasabb végzettséghez jutni élete során a jelenlegi képzés befejezésén túl, a KP-s diákoknak a 85%-a, a TP-s tanulóknak pedig a 98%-a vélekedik így. Míg az SZKP-s diákok az érettségi megszerzését és szakmaszerzést tűzik ki célul, addig a KP-s diákok a szakmaszerzés mellett a felsőoktatás alsóbb szintjeit is megcélazzák (felsőoktatási szakképzés, alapképzés). A TP-s tanulók pedig már a felsőoktatás magasabb képzési szintjeit szeretnék elérni életük során, a diploma mellett a diákok 22%-a szeretne doktori fokozathoz is jutni.

9. ábra: Mi az a legmagasabb végzettség, amit életed során el szeretnél érni? (N=3279)

A jövőkép egy más szegmensére világít rá következő kérdésünk, melyben három válaszlehetőség közül választhattak a diákok. A TP-s és KP-s tanulók véleményében alig van különbség, közülük sokan pozitív jövőképpel rendelkeznek, úgy gondolják, hogy sikeresek lesznek és egyre jobb anyagi körülmények között fognak élni. A tanulók több mint fele pedig, ha nem is ennyire hisz a sikerben, abban mindenképp, hogy lesz munkája, amiből meg tud élni. Alig akad olyan diák, aki bizonytalannak látja a jövőjét. Az SZKP-s tanulókra ez nem jellemző. Köztük csak egyharmad azok aránya, akik pozitív, sikeres jövőképpel rendelkeznek, 62%-uk gondolja úgy, hogy lesz munkája és meg tud élni és 5%-uk véli úgy, hogy rá fog szorulni mások segítségére.

10. ábra: Mit gondolsz, milyen jövő vár rád? (N=3279)

Konklúzió

Az írás az Arany János Program tanulói elégedettségével foglalkozik egy 2017/2018-as kutatás adatai alapján, amelyben a tehetségondozó, a kollégiumi és a szakközépiskolai kollégiumi program diákjai vettek részt.

Az eredmények alapján kiemelhető, hogy az egyes alprogramok eltérő társadalmi, gazdasági háttérű diákokat céloznak meg, mely tényező rendre visszaköszön a tanulói véleményekben. A TP-s diákok alkotják a hátrányos helyzetű csoport tetejét, számukra a legfontosabb a program által nyújtott plusz juttatások (nyelvvizsga, jogosítvány), kevésbé érzik szükségét az egyéb pedagógia, pszichológiai támogatásnak és a program hatását sem tartják olyan jelentősnek. A másik két csoport esetében viszont inkább jellemző, hogy fontosnak tartják és respektálják is a program által nyújtott támogatásokat és már a bekerülésnek is fontos szempont volt a választásban, az, hogy a tanulásban segítséget kaphatnak.

Mindhárom csoport igen magas továbbtanulási hajlandóságot mutat rövid és hosszú távon is, vagyis a program hozzájárul a csoportos társadalmi mobilitáshoz, lehetőséget adva a bekerülők számára, hogy egy vagy több lépcsőfokot ugorjanak szüleikhez képest.

Jegyzetek

- 1 Az írás „Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban” c. kutatás keretében készült a „TESZ-WHSZ” Tevékeny közösség, Egyéni gondoskodás, Személyes tudomány a Pécsi Tudományegyetem Wlisslocki Henrik Szakkollégiumában - EFOP-3.4.1-15-2015-00009 projekt finanszírozásával.

Hivatkozások

- LISKÓ Ilona – FEHÉRVÁRI Anikó (1998): *Felvételi szelekció a középfokú iskolákban*. Budapest. Oktatáskutató Intézet /Kutatás Közben 219./
- NAGY Péter Tibor (2010): *Utak felfelé. Oktatás és társadalmi mobilitás a 19–20. századi Magyarországon*. Társadalom és oktatás. Budapest, Új Mandátum Kiadó.

- RÓBERT Péter (2000): Bővülő felsőoktatás – ki jut be? *Educatio*. Budapest. OFI 9., 1:79–94.
- RÓBERT Péter (2010): The Influence of Educational Segregation on Educational Achievement. In: DRONKERS, J. (ed.): *Quality and Inequality of Education. Cross-national Perspectives*. Springer Press, 205–236.
- VARGA Aranka (2017): A hazai oktatási integrációs tapasztalatok és a korai iskolaelhagyás megelőzése In: Zsolnai Anikó, Kasik László (szerk.) *Új kutatások a neveléstudományokban 2016: A tanulás és nevelés interdiszciplináris megközelítése*. SZTE pp. 113-141.
- VARGA Júlia (szerk.) (2018): *A közoktatás indikátorrendszere 2017* MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.